VELUWE

NUNSPEET

gemeentebeschrijving

Monumenten
Inventarisatie
Project

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedebouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplanindeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnventariseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedebouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedebouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.
In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnventariseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

..2/

Met betrekking tot het gebruik van de MIP-eindprodukten dient het volgende te worden opgemerkt.

Bij schrijven d.d. 21 september 1989 - nr. WZ89.59395 - WZ/CE404 is de provincie Gelderland accoord gegaan met de samenwerkingsovereenkomst, zoals opgesteld van rijkswege bij schrijven d.d. 11 augustus 1989, nr. U-172.612, inzake de uitvoering van het Monumenten Inventarisatie Project in Gelderland.

In artikel 8 van bedoelde overeenkomst is het gebruik van de eindprodukten geregeld. Dit artikel luidt als volgt:

"*Artikel 8. Gebruik eindprodukten*

1. De Provincie is evenals de Rijksdienst ook nadat de eindprodukten als bedoeld in artikel 1, leden a t/m e (*) zijn opgeleverd gerechtigd deze eindprodukten, geheel of gedeeltelijk voor eigen gebruik aan te wenden, te vermenigvuldigen of te publiceren, dan wel, al dan niet tegen financiële vergoeding, voor gebruik aan derden beschikbaar te stellen.
2. De Provincie maakt met derden die zij bij de uitvoering van het Project betrekt zodanige afspraken, dat hen niet de bevoegdheid toekomt, bv. door een beroep op hun toebehorende auteursrechten, in het in het eerste lid omschreven gebruik, geheel of gedeeltelijk te beletten of te belemmeren.
3. De Rijksdienst en de Provincie bevorderen de totstandkoming van openbare publicaties over jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog."

Wij verzoeken u bij het gebruik van de eindprodukten de geraadpleegde bron(nen) te vermelden.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE NUNSPEET

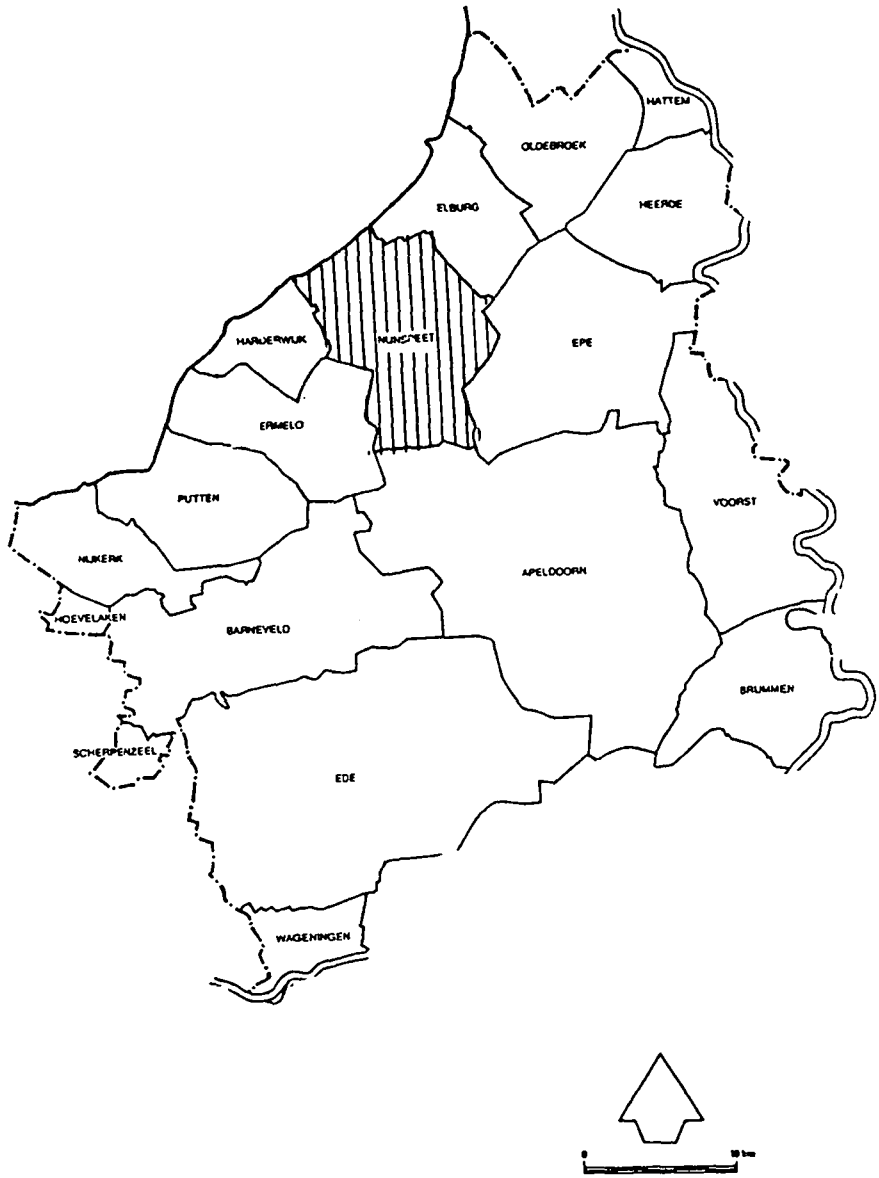

INHOUDSOPGAVE

			blad
1.	INLEIDING		3
2.	BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK		7
3.	INFRASTRUCTUUR		10
4.	NEDERZETTINGSSTRUCTUUR		12
4.1.	Algemeen		12
4.2.	Functionele ontwikkelingen	- periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940	12
4.3.	Stedebouwkundige structuur:	- Nunspeet - Elspeet - Hulshorst - Vierhouten - Verspreide bebouwing	14
4.4.	Ontwikkelingen na 1940		18
4.5.	Karakterisering geïnventariseerde bebouwing		18
4.6.	Typologie uitbreidingen gemeente Nunspeet 1850-1940		21
4.7.	Bijzondere gebieden		21
GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR			23

1. INLEIDING

De gemeente Nunspeet bevindt zich in het inventarisatiegebied Veluwe en heft een oppervlakte van 12.949 hectare. De gemeente Nunspeet bestaat uit de hoofdkern Nunspeet, alsmede de kernen Elspeet, Hulshorst en Vierhouten (zie afbeelding 1).
In 1972 is de gemeente Ermelo gesplitst in de gemeenten Ermelo en Nunspeet (zie afbeelding 2). Daarbij is met oude markegrenzen rekening gehouden. De gemeente Nunspeet bestaat uit het grondgebied van de voormalige marke van Hulshorst, Nunspeet, Vierhouten, Vierhouter Bos, Elspeet, Elspeetse Bosch en de Rekenkamervelden Noord-Veluwe (zie afbeelding 3)
Langs de noordwestgrens van de gemeente Nunspeet stroomt de Hierdensche Beek af in het Veluwemeer, dat de gemeente Nunspeet in het noorden begrensd. De Pangelerbeek stroomt in het noordoosten van de gemeente Nunspeet af in het Veluwemeer.
De gemeente Nunspeet grenst aan de gemeenten Harderwijk, Ermelo, Apeldoorn, Epe, Elburg en de in de provincie Flevoland gelegen gemeente Dronten.

Tussen 1850 en 1940 is de gemeente Nunspeet een dunbevolkte, overwegend agrarische gemeente gebleven. Na 1890 trad een bevolkingsgroei als gevolg van ontginningen en immigratie.
Op 1 januari 1990 telde de gemeente Nunspeet 24.847 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Nunspeet omstreeks 1867

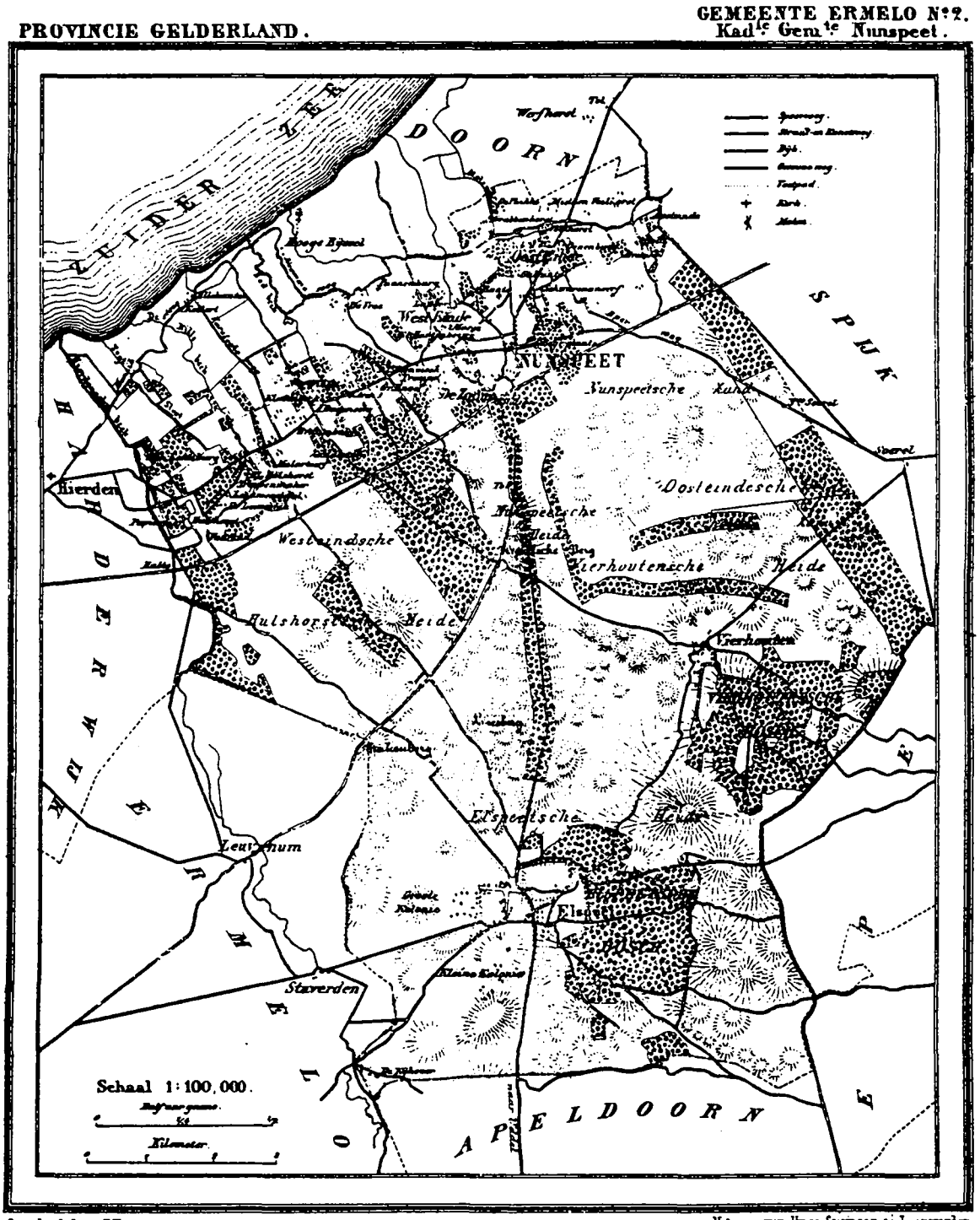

Gemeente Ermelo c. a. *20915 Bunders. 5000 Inwoners.*

Afbeelding 2
Gemeentelijke herindeling gemeente Ermelo 1972

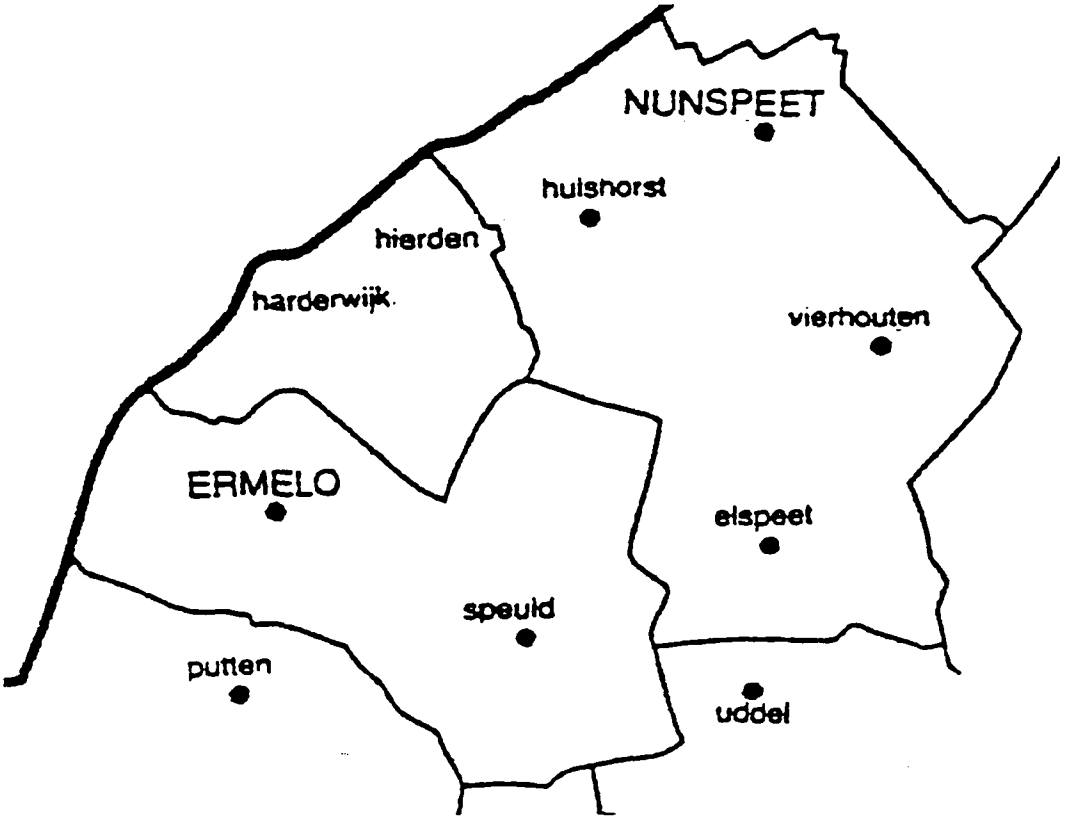

Afbeelding 3
Indeling in dorpsgebieden

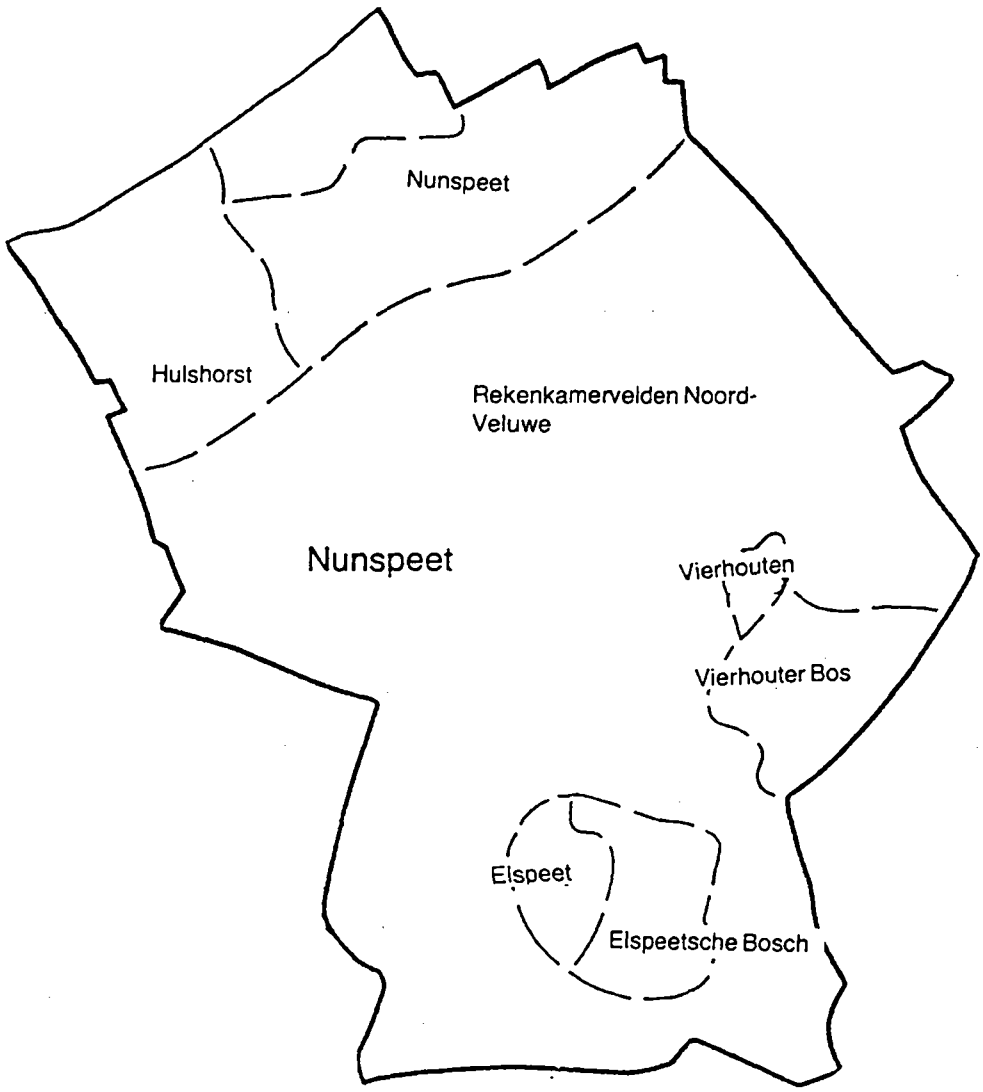

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Gedurende de Saale-ijstijd zijn brede landijslobben in zuidelijke richting doorgedrongen, onder meer via het dal van de Leuvenumsche Beek. Aan weerszijden van de lobben zijn stuwwallen gevormd (zie afbeelding 3). Het dal van de Leuvenumsche Beek fungeerde vanaf het eind van het Saalien als smeltwaterdal, dat deels opgevuld werd met zand en grind, deels ook met dekzand. Gedurende de Weichsel-ijstijd zijn dikke dekzandpakketten op en langs de stuwwallen afgezet. Een dekzandgordel strekt zich uit aan de noord- en noordwestflank van het Veluwemassief. Op delen van de dekzandgordel zijn onder invloed van ontginningen in het Holoceen, oude bouwlanden aangelegd. In de eeuwen die op de Karolingische Tijd volgend, drong de zee steeds verder in zuidelijke richting op tot omstreeks 1170. In 1170 brak de zee door de smalle doorgang bij Friesland en werd de Zuiderzee gevormd. Na 1170 drong de Zuiderzee steeds verder in zuidelijke richting op. Het inmiddels aan de randen gevormde veen was voor een deel weggeslagen of bedekt met klei. Gaandeweg werd de strook tussen kustlijn en dekzandgordel ingepolderd. De eerste bedijking dateert uit de 14e eeuw. Van vrij recente datum zijn de stuifzandduinen, welke zijn ontstaan na overexploitatie en onttrekking van grondwater.

Afbeelding 4
Geomorfologische kaart gemeente Nunspeet

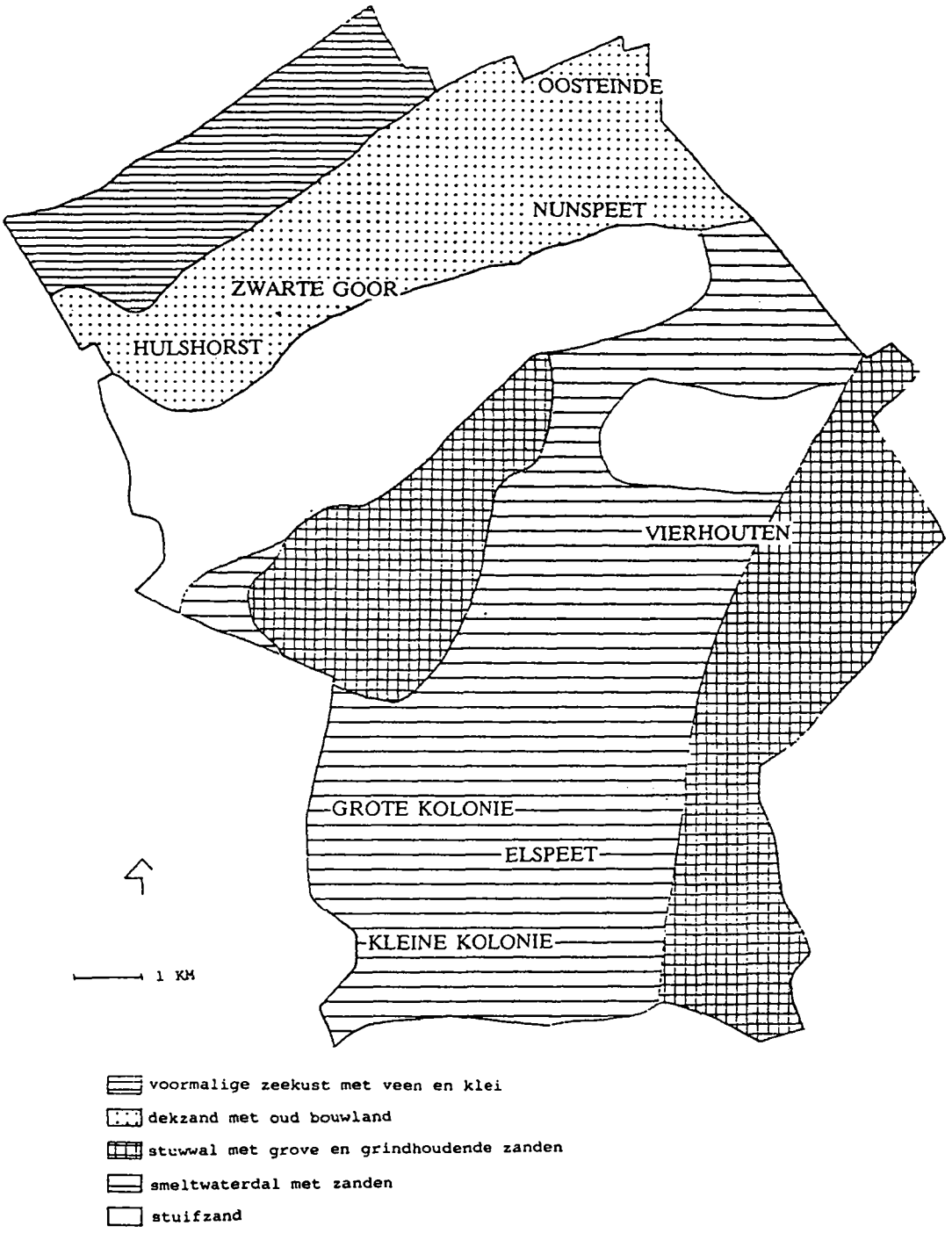

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op de voormalige zeekust, het dekzandgebied, de stuwwal, het smeltwaterdal en het stuifzandgebied. De voormalige zeekust is vrijwel geheel in gebruik als grasland en maakte deel uit van de gemene gronden. Ondanks de kaden langs de Zuiderzee werden de graslanden veelvuldig overstroomd. Het dekzandgebied kent een grillig reliëf, doch ligt overwegend enkele meters hoger dan de voormalige zeekust. Er is sprake van een gemengd bodemgebruik met grasland in de nattere en lager gelegen gedeelten, en akkerbouw in een vrijwel aaneengesloten complex van essen en kampen. Op de akkers werden vooral rogge, aardappelen en boekweit geteeld. De teelt van boekweit nam rond 1900 sterk af. Op enkele plaatsen op de stuwwal en het smeltwaterdal zijn landbouwenclaves ontstaan. Verreweg het grootste gedeelte van de stuwwal, het smeltwaterdal en het stuifzandgebied zijn bebost of als heideveld in gebruik. Tot omstreeks 1850 rukte het stuifzand op naar de akkers. Bebossing en het opwerpen van wallen heeft dit proces vertraagd. Het grootste deel van deze heidevelden en bossen heeft tot 1843 tot de domeinvelden behoord. Daarna zijn ze in gebruik genomen als militair oefenterrein (Elspeet) of werden toegevoegd aan reeds bestaand grootgrondbezit. Vanaf de 19e eeuw zijn de heidevelden bebost, deels vanwege de aanleg van de spoorlijn Utrecht-Zwolle, ten behoeve van het voor de aanleg benodigde hout.

Vanuit het Veluwemassief stroomt grondwater af in noordelijke en westelijke richting. Het smeltwaterdal in de gemeente Nunspeet fungeert als verzamelbekken voor het water uit het Centrale Veluwemassief. het water stroomt via de Leuvenumsche Beek en Hierdensche Beek af in het Veluwemeer. Daarbij wordt een hoogteverschil van enkele tientallen meters overwonnen. Een ander deel van het grondwater stroomt via diverse beken, waaronder de Molenbeek, Nodbeek, Kruisbeek en Pangelerbeek, af in het Veluwemeer. In het dekzandgebied en de voormalige zeekust zijn vele kavelsloten aangesloten op een van deze beken. Dit gebied heeft daardoor een overwegend strookvormige verkaveling gekregen. De stuwwallen en het smeltwaterdal zijn grotendeels blokvormig verkaveld. De stuifzanden en het militair oefenterrein op de Elspeetsche Heide (ten noorden van Elspeet) zijn onregelmatig verkaveld.

Nunspeet is ontstaan op de overgang van stuwwal (later met stuifzand bedekt) en smeltwaterdal naar de dekzandgordel, op een veilige hoogte ten opzichte van de oprukkende Zuiderzee. Het oude Nunspeet, ongeveer ter hoogte van de Bovenweg, bleek gemakkelijk te kunnen overstromen. Elspeet is een oude landbouwenclave op een es in het smeltwaterdal. Zand en water vormden hier belangrijke vestigingsfactoren, evenals de heide en het bos in de nabije omgeving. Voor Vierhouten geldt vrijwel hetzelfde, een oude ontginning op de overgang van stuwwal naar smeltwaterdal. Grote Kolonie en Kleine Kolonie zijn van vrij recente datum (eerste helft 19e eeuw: veenontginningen). Zij zijn gelegen in drassige, veelal strookvormig verkavelde laagten, grenzende aan de Elspeetse es. Op de dekzandgordel zijn Hulshorst, Zwarte Goor en Oosteinde ontstaan. Deze nederzettingen kennen een strookvormige opstrek in de richting van de voormalige Zuiderzee.

3. INFRASTRUCTUUR

De omstreeks 1830 aangelegde Zuiderzeestraatweg, die onder meer de belangrijke Middeleeuwse handelsroute langs Harderwijk en Elburg vormt, ligt aan de noordgrens van de nederzetting Nunspeet. Omstreeks 1862 zijn de wegen van Nunspeet naar Elspeet/Staverden en Vierhouten verhard. De voornaamste wegen liggen evenwijdig aan de dekzandgordel, met daarop aansluitend oude veedriften naar de Zuiderzeekust en het Veluwemassief. Ten zuiden hiervan liggen overwegend blokvormige kavel- en wegenstructuren, met uitzondering van de stuifzandgebieden en de heidevelden bij Elspeet.

In 1863 werd de spoorlijn Utrecht-Hattem geopend (1865 Zwolle). Hiertoe werden stations te Nunspeet en Hulshorst geopend. Tevens werd in 1908 de Zuiderzeetramweg aangelegd, die tot 1931 diensten onderhield op het traject Nunspeet-Zwolle. De Nunspeetse verffabriek was enkele jaren aangesloten op deze tramroute. In 1923 startte "De Veluwsche Autodienst" (V.A.D.) een busdienst tussen Nunspeet en Amersfoort, en later via Ermelo naar Apeldoorn en Barneveld.

Belangrijke waterwegen zijn in de gemeente Nunspeet niet aanwezig. Er is langs de Zuiderzeekust wel sprake geweest van laad- en los-activiteiten op beperkte schaal. De oudste dijken dateren uit de 14e eeuw.

In 1923 kreeg de gemeente Nunspeet aansluiting op het elektriciteitsnet van de P.G.E.M.

Afbeelding 5
Gemeente Nunspeet, belangrijkste wegen omstreeks 1930

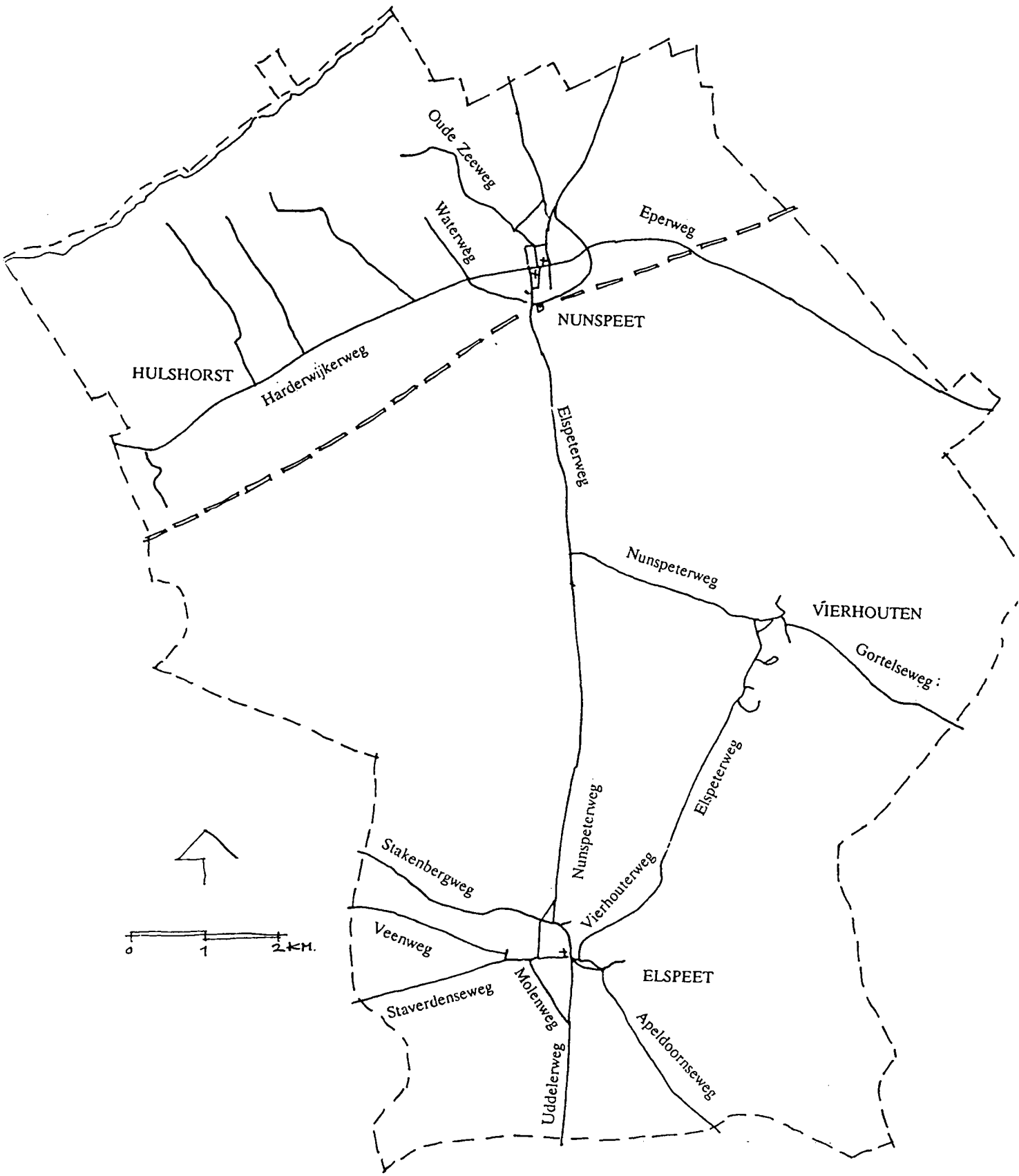

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

Van een bosontginning te Elspeet is sprake in de 12e/13e eeuw, op een plaats die geschikt was voor akkerbouw en heide en bos nabijgelegen waren. Het opdringen van de Zuiderzee heeft de occupatie van de kuststrook sterk beïnvloed. Hulshorst en de buurtschappen Oosteinde en Westeinde (thans Nunspeet) zijn op de dekzandruggen ontstaan. Nunspeet en Vierhouten dateren uit de 12e-14e eeuw. Ondanks de ligging tussen twee belangrijke nederzettingen (Harderwijk en Elburg) heeft Nunspeet geen vergelijkbare ontwikkeling doorgemaakt. Vierhouten ontleent vermoedelijk zijn naam aan de marken. In het midden van de 16e eeuw heeft de Rekenkamer grote delen van het Veluwemassief in beheer genomen. De inwoners verkregen bepaalde rechten voor bijvoorbeeld het houden van schapen en bijen. Behalve landbouw is de bevolking werkzaam in de papierfabricage en de (huis-)weverij.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

De eerste helft van de 19e eeuw luidt voor Nunspeet een periode van ontginning en herbebossing in. Een groot deel van de in 1843 door de toenmalige gemeente Ermelo gekochte 11.116 hectare domeinterreinen behoort thans aan de gemeente Nunspeet. De bebossing staat in dienst van de houthandel (mijnbouwhout) en ontginningen, onder meer bij De Zoom en Grote en Kleine Kolonie. Afgezien van de landbouw is de beroepsbevolking werkzaam in de papierfabricage en de (huis-)weverij.

Periode 1850-1900

Gedurende de tweede helft van de 19e eeuw vonden bebossing en ontginning verder plaats. Met name de opening van de spoorlijn Utrecht-Zwolle vormde aanleiding tot bebossing (vraag naar hout). Het gebied tussen Harderwijk en Elburg geldt als een weinig welvarend gebied. Typerend is ook de lage bevolkingsdichtheid, welke de laagste is in het inventarisatiegebied Veluwe. Van uitbreiding van de bestaansbronnen buiten de akkerbouw, veeteelt en bosbouw is vrijwel geen sprake. Velen vertrokken als seizoensmigrant (al voor 1870) naar Holland. Pas in 1895 is hierin wezenlijk verandering gekomen. Op het landgoed Grote Bunte bij Nunspeet richt de Maatschappij de Veluwe een fabriek voor verfstoffen (japanlak) op. Verder was er een zuivelfabriek en een wasserij. Rond de eeuwwisseling is het toerisme op gang gekomen. Van de (huis-)weverijen is zo goed als niets meer over.

Periode 1900-1940

Tussen 1850 en 1940 groeide het inwonertal van de gemeente Nunspeet snel (zie afbeelding 6), met name na 1890. Dit kan gerelateerd worden aan de ontginningen - kunstmest - en de opkomst van militaire instellingen elders langs de Zuiderzee, maar vooral aan de vestiging van gepensioneerden. Hierdoor zou een vestigingsoverschot van een aantal duizenden personen te danken zijn. Ondanks deze gegevens blijft de gemeente Nunspeet de dunstbevolkte gemeente in het inventarisatiegebied Veluwe. Het gebruik van kunstmest bracht weliswaar ontginningen en intensivering met zich mee, de schapenhouderij verloor erdoor aan belang. De bestaansmogelijkheden bleven beperkt.

Er werden weliswaar een staalbedrijf en een kinderwagenfabriek opgericht, het aantal werknemers hierin bleef beperkt. Een tijdelijke impuls voor de economie in Nunspeet vormden de duizenden oorlogsvluchtelingen omstreeks 1915.
In 1923 kwam Vierhouten in het nieuws door de bouw van een jeugdkamp op de Paasheuvel en al iets eerder de Waskolk.

Afbeelding 6
Bevolkingsontwikkeling gemeente Nunspeet 1850-1940
(indexcijfers, waarbij in 1850 2.899 inwoners = 100)

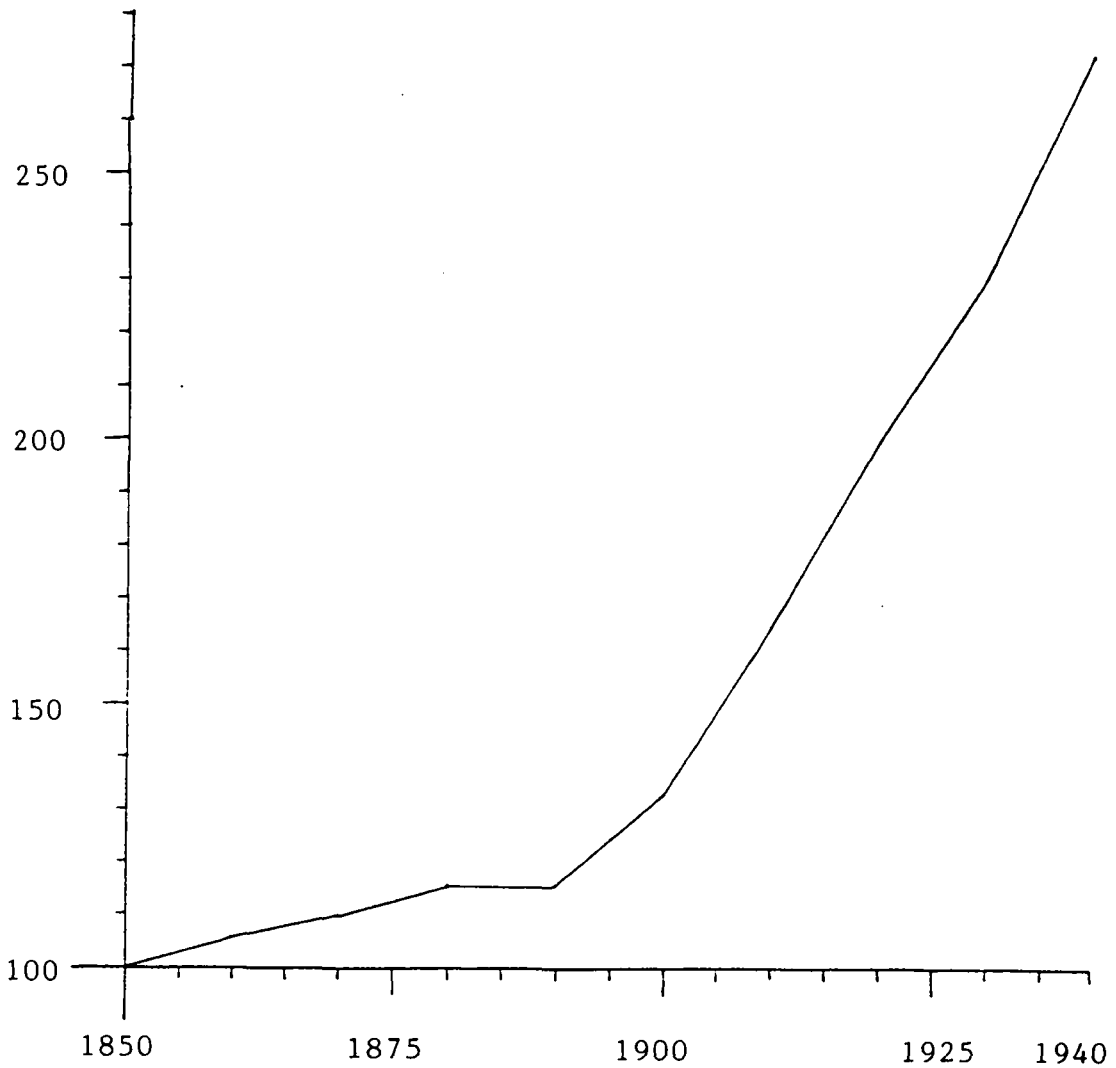

4.3. Stedebouwkundige structuur

Voor de aanleg van de Zuiderzeestraatweg in 1830 waren de dorpen van de gemeente Nunspeet lange tijd geïsoleerd gelegen. Opgemerkt moet worden dat de uitgang 'speet' spade of spit betekent. Hetgeen wijst op de ontginning van de heidegebieden. De gemeente kent de kernen Nunspeet, Elspeet, Hulshorst en Vierhouten.

Nunspeet

De kern Nunspeet bestond rond 1850 uit een dorpsenk met verspreide bebouwing aan de Laan langs de Harderwijkerweg en een concentratie van bebouwing aan de Dorpsstraat.
De enk was open, doch na de aanleg van de spoorlijn Amersfoort-Zwolle is een zekere verandering van enkgebied naar woongebied te constateren.

Nunspeet omstreeks 1990

De Stationslaan wordt aangelegd, hierlangs verrijzen herenhuizen en twee scholen. Rond 1915 wordt de Bergakkerweg aangelegd en de Elspeterweg verhard, beide wegen worden lintvormig bebouwd.
In dezelfde periode vindt de aanleg van de F.A. Molijnlaan plaats, langs deze laan worden villa's en herenhuizen gebouwd. Woningbouwvereniging 'de goede woning' bouwde woningen aan de Werterlaan, de Wildelandweg en aan de Kastanjelaan. Kleinere boerderijen worden gebouwd langs de Bloemhofweg en Elburgerweg. In de opvolgende periode wordt het enkgebied steeds verder opgevuld.
Middenstandswoningen worden gebouwd aan de Kastanjelaan, Acacialaan, Esdoornlaan, evenals aan de Veldweg, Schoolweg en Rode Kruislaan.
Villa's verrijzen aan de Dr. Schutlaan, het Heidelaantje, de Paddestoelweg en Groenelaantje. Verder wordt een aantal horecavoorzieningen en pensions opgericht ten behoeve van het opkomend toerisme. Rond 1920 wordt aan de Boterdijk een fabriek gebouwd waar nu Nestle gehuisvest is.
De lanen van Nunspeet - de Stationslaan, Spoorlaan, Laan en F.A. Molijnlaan - vormen samen de drager van de ruimtelijke structuur van het dorp. Het zijn lange, min of meer gebogen lanen, die omzoomd zijn met hoge bomen en waaraan zich karakteristieke bebouwing bevindt. De lanen bepalen in hoge mate het beeld van Nunspeet. De hoge bomenrijen dragen bij aan het groene karakter van het dorp, terwijl aan het bebouwingsbeeld verschillende fasen uit de geschiedenis van Nunspeet af te lezen zijn. Elke laan heeft van oudsher een eigen betekenis en bebouwingsbeeld.

De F.A. Molijnlaan vormt de ruggegraat van het parkachtig woongebied ten oosten van de lijn Laan-Spoorlaan. Het Centraal Veluws Natuurgebied dringt hier als het ware tot in het dorp door. Het parkachtig karakter wordt bepaald door de vele bomen, tuinen, parkjes en groenzones. Tussen de gebogen wegen lopen paden, die het beeld van "wonen in het park" versterken. De bebouwing bestaat uit vrijstaande en half-vrijstaande panden op vaak ruime kavels.

Elspeet
De bebouwing van Elspeet bestond in 1850 uit agrarische lintbebouwing langs de Nunspeterweg en verspreide boerderijen aan de noordwestzijde op de enk.
In de periode 1850-1940 wordt voornamelijk langs de Apeldoornseweg, de Vierhouterweg, Binnenweg en Nachtegaalstraat gebouwd. De bebouwing langs deze straten is gemengd. Rond en nabij de kerk aan de Nunspeterweg ontstond een concentratie van horecavoorzieningen, villa's en enkele boerderijen. Met name de noordwestzijde van het dorp heeft de oude nederzettingsvorm behouden. De boerderijen en de westelijk aansluitende akkers zijn thans nog beschermd dorpsgezicht.

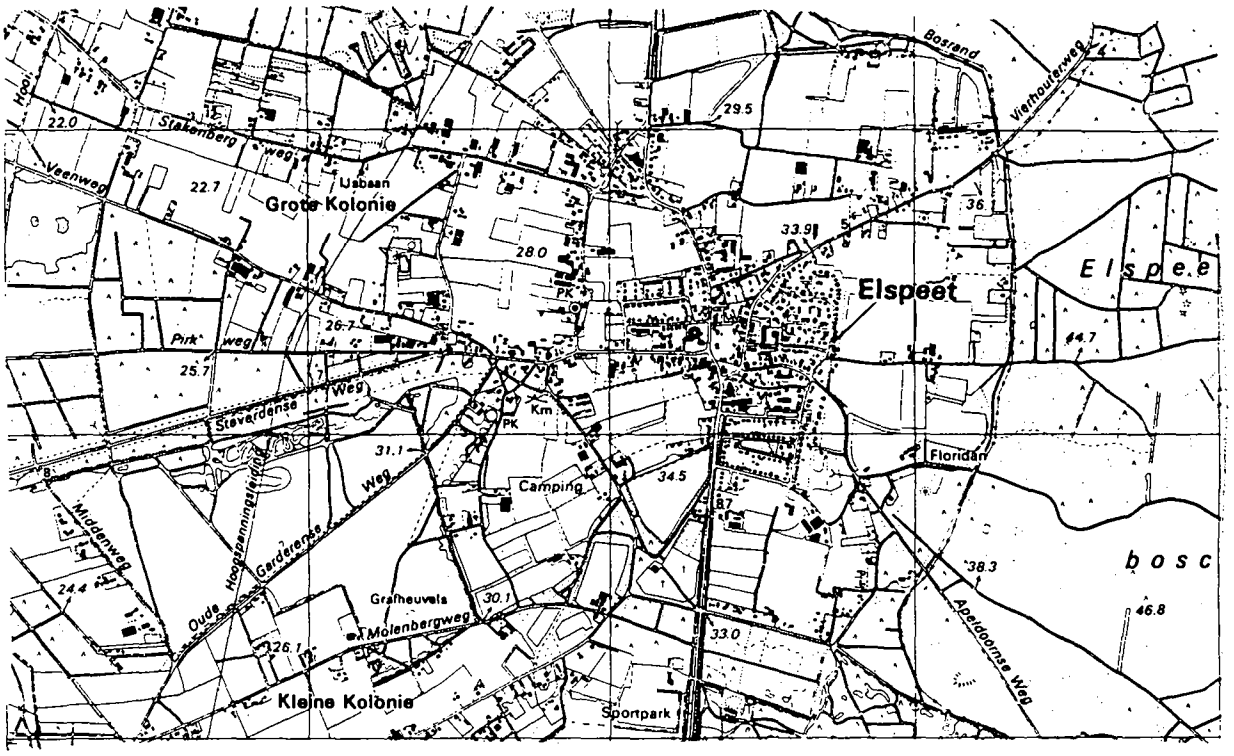

Elspeet omstreeks 1990

Vierhouten

Evenals in het noordelijk deel van Elspeet is de enkstructuur in Vierhouten goed bewaard gebleven.

Rond 1850 bestond de bebouwing voornamelijk uit boerderijen langs de Elspeterbosweg. In de periode 1850-1940 vindt verdichting en bebouwing langs de bestaande wegen plaats. Aan de Nunspeterweg verrijzen horecagelegenheden en boerderijen. Langs de Waskolkweg en Gortelseweg worden villa's gebouwd en aan de Elspeterweg middenstandswoningen en horecagelegenheden.

De lintvormig bebouwde oorspronkelijke wegenstructuur wordt omgeven door de open enkgebieden die weer omsloten worden door de bosranden van het Vierhouterbos. Zij geven nog steeds de opzet weer van een agrarische enclave op de Veluwe. De volgende karakteristieken van het enkdorp, in onderlinge wisselwerking, verdienen speciale aandacht:

* de overal zichtbare samenhang tussen bos, akkers en (agrarische) bebouwing
* de open enk ten noorden van de dorpskern, duidelijk begrensd door de bosrand en de aan de bosrand gelegen boerderijen. De openheid van de enk dient te worden gehandhaafd. De oude veldwegen over de enk dienen daarom onbeplant te blijven.
* het weidegebied als afzonderlijk onderdeel van de open enk
* het kampenlandschap met oude houtwallen ten zuiden van de kern

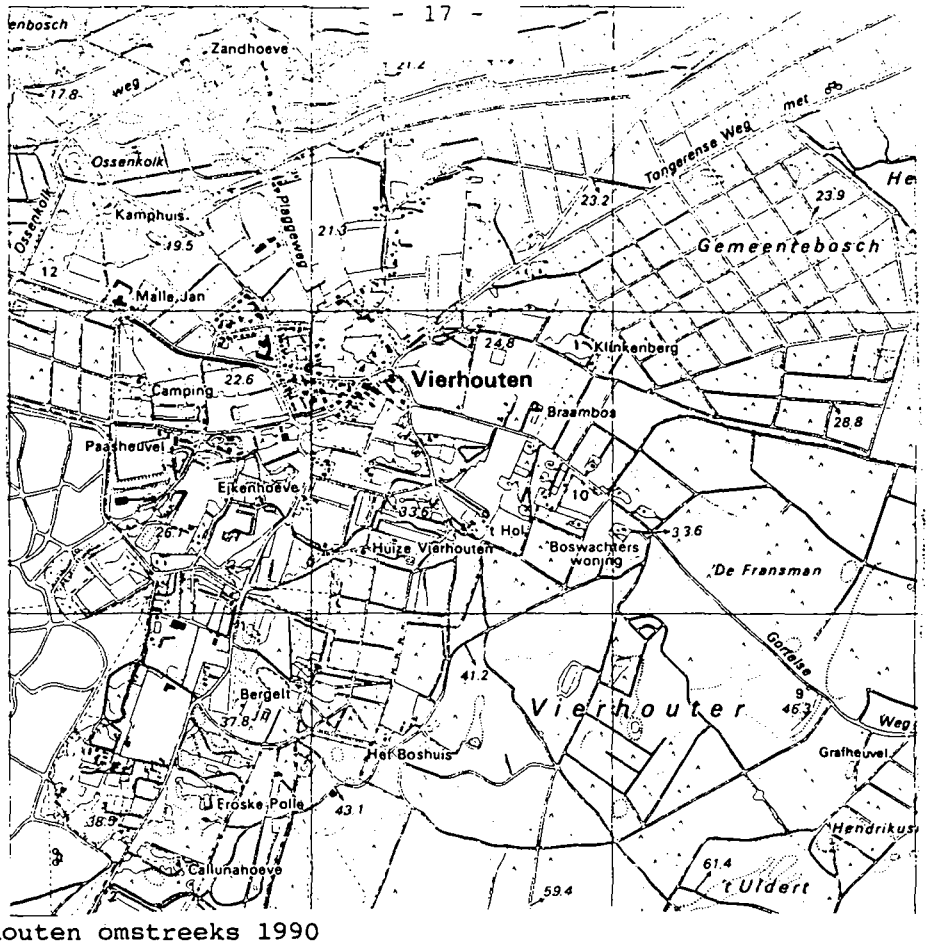

Vierhouten omstreeks 1990

Hulshorst

Nabij het landgoed Groeneveld ontstaat een lintvormige concentratie van bebouwing aan de Harderwijkerweg, deze bebouwing groeit uit tot de kern Hulshorst, met op enige afstand het station Hulshorst.

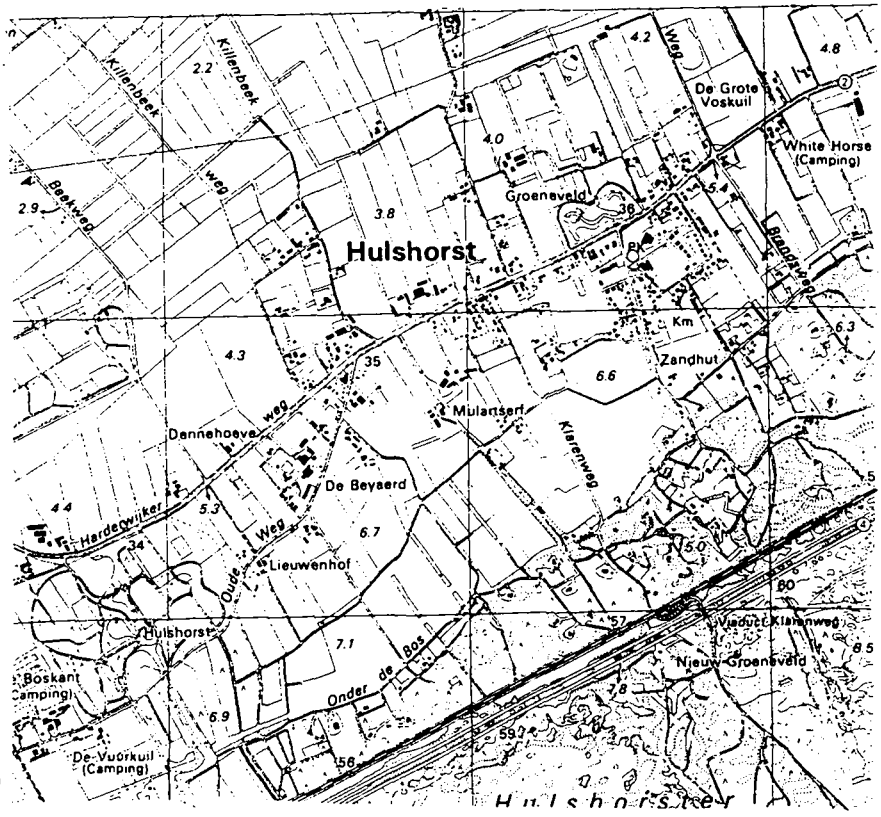

Hulshorst omstreeks 1990

Verspreide bebouwing
De opbouw van het buitengebied bestaat van zuid naar noord uit de stuwwal die doorsneden wordt door het smeltwaterdal. Dit overwegend bosgebied kent enkele ontginningsnederzettingen als Grote Kolonie, Kleine Kolonie en de kernen Elspeet en Vierhouten.
Noordelijk hiervan ligt het stuifzand en dekzandgebied met verspreide agrarische bebouwing en de kernen Nunspeet en Hulshorst. Nog noordelijke is het open weidegebied langs het Veluwemeer.

4.4. Ontwikkelingen na 1940
Nunspeet heeft zich ontwikkeld als belangrijkste kern binnen de gemeente. De ontwikkeling heeft zich aan de noordzijde van de spoorlijn voorgedaan. Aan de noordwestzijde van het station is een nieuw industrieterrein tot ontwikkeling gekomen. De overige kernen kennen slechts een beperkte planmatige uitbreiding met planmatig opgezette woonwijkjes.
Verspreid over de gemeente is een groot aantal camping- en recreatieterreinen aangelegd.

4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing

Wonen
Karakteristiek voor de plaats Nunspeet zijn de vele fraaie villa's. Het betreft vrijstaande villa's of villa's waarin twee woonhuizen zijn gevestigd. Concentraties van deze villa's worden aangetroffen aan de F.A. Molijnlaan, de Spoorlaan, Laan, Stationslaan en in de wijk ten oosten van de F.A. Molijnlaan. De meeste villa's dateren van rond de eeuwwisseling en vertonen kenmerken van de Chaletstijl.
Ook uit de periode 1905-1920 daterend komen nog diverse fraaie woonhuizen en villa's voor, veelal met Engelse invloeden.
Ook uit de periode 1920-1940 daterend komen verspreid over Nunspeet fraaie woonhuizen voor. Onder andere woonhuizen met expressionistische invloeden die vooral in de overstekende gebogen of gebroken kappen tot uitdrukking komen. Of anderszins woonhuizen van een fraaie architectuur zoals bijvoorbeeld het woonhuis Veldweg 23, ontworpen door architect Van Hamburg.
Verspreid over de gemeente worden we ook hallehuizen met een wolfdak aangetroffen.
Aan een enkele schildershut moet historische waarde worden toegekend.
Een drietal landgoederen moet hier ook vanwege hun bebouwing worden vermeld: Landgoed Groeneveld en landgoed Hulshorst, beide te Hulshorst en Landgoed De Grote Bunte.

Werken
Karakteristiek voor de hele gemeente Nunspeet zijn de hallehuisboerderijen. Zij hebben een asymmetrisch ingedeelde gevel en een rietgedekt wolfdak. T-boerderijen worden in de gemeente slechts sporadisch aangetroffen. Bij vele staat een bakhuisje. Verspreid komen ook nog een enkele fraaie gepotdekselde schuren met wolfdak voor.
Drie molens telt de gemeente Nunspeet: de korenmolen De Duif (1886), resp. de stellingmolen (XIXc) te Hulshorst en molen "De Hoop" te Elspeet (1847).

Van een zeer fraaie architectuur is het fabriekscomplex Nestle aan de Laan te Nunspeet. Het dateert uit 1954. Het betreft een na-oorlogse bouwstijl met fraai metselwerk en met abstract classicistische invloeden in de structuur.
Ook op enkele landarbeiderswijkjes moet hier gewezen worden.

Infrastructuur
In de plaats Nunspeet staat een fraai stationsgebouw uit 1908 met een eilandperron. Te Hulshorst bevindt zich een sober eclecticistisch stationsgebouw uit 1868.
Verspreid over de gemeente komen enkele transformatorhuisjes voor van een fraaie architectuur.

Maatschappelijke voorzieningen
Een drietal kerken daterend van na 1850 staat in de plaats Nunspeet: een kerkgebouw (1937) aan de Gruppendelerweg; een neogotische gereformeerde kerk (XXa) aan de Driestweg; een N.H. kerk in Waterstaatsstijl (1857) aan de Dorpsstraat.
In de kern van Elspeet staat een pastorie (1851) in strak classicistische stijl.

Aan de Eperweg te Nunspeet ligt een fraaie begraafplaats met grafplaten uit de periode 1850-01940.
Scholen die genoemd moeten worden zijn een schoolgebouw (1920-1940) aan de Veldweg/Schoolweg en een schoolgebouw met meesterswoning aan de Stationslaan, beide te Nunspeet.
Aan de Brinkersweg te Nunspeet staat nog het oude kindertehuis, in een neorenaissance bouwstijl.
Aan de Laan te Nunspeet wordt een concentratie van gebouwen uit de categorie maatschappelijke voorzieningen aangetroffen: het oude gemeentehuis uit 1908, pension de Klokkenburg, het postkantoor van 1904, een verenigingsgebouw en de pastorie.

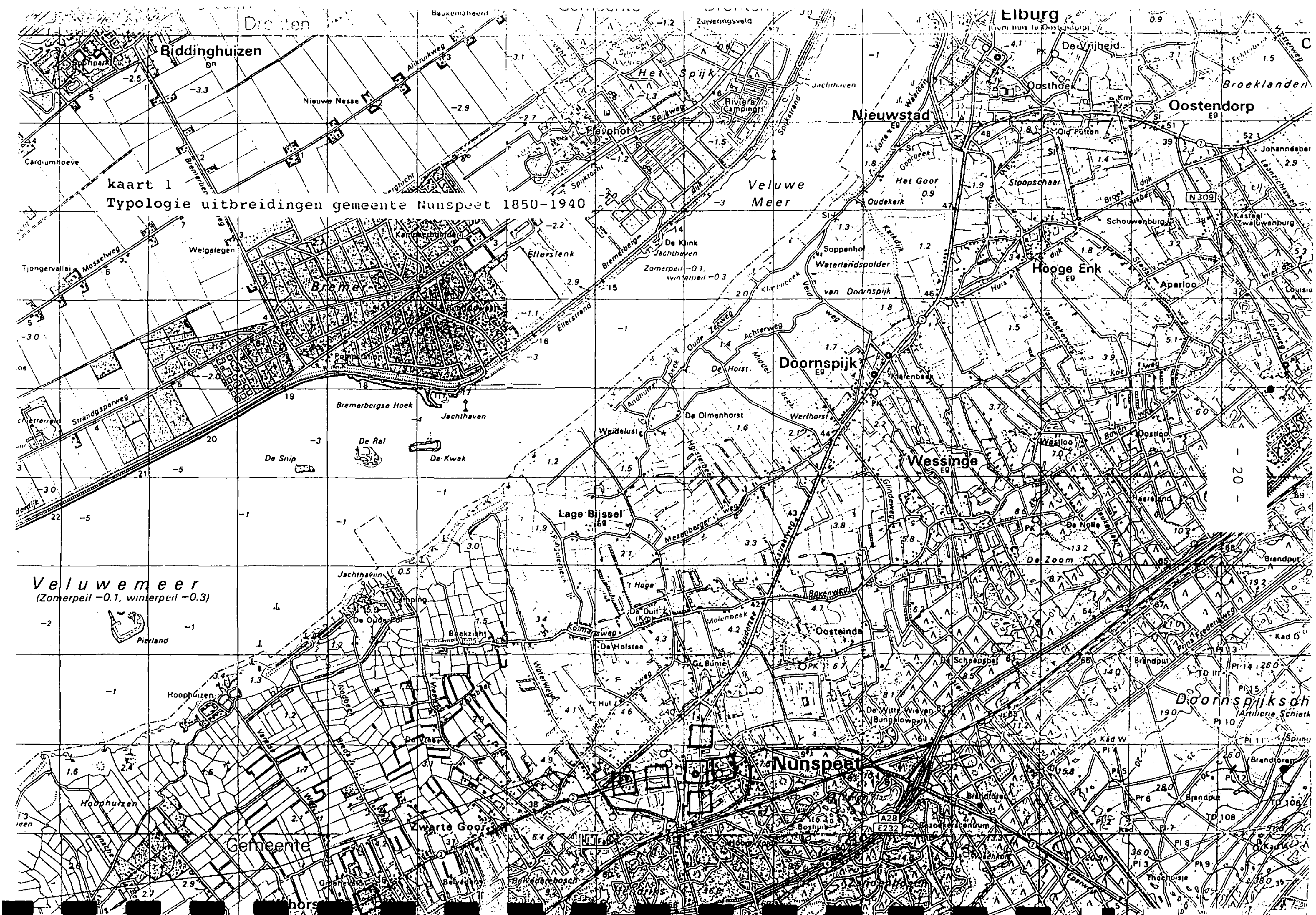

kaart 1
Typologie uitbreidingen gemeente Nunspeet 1850-1940

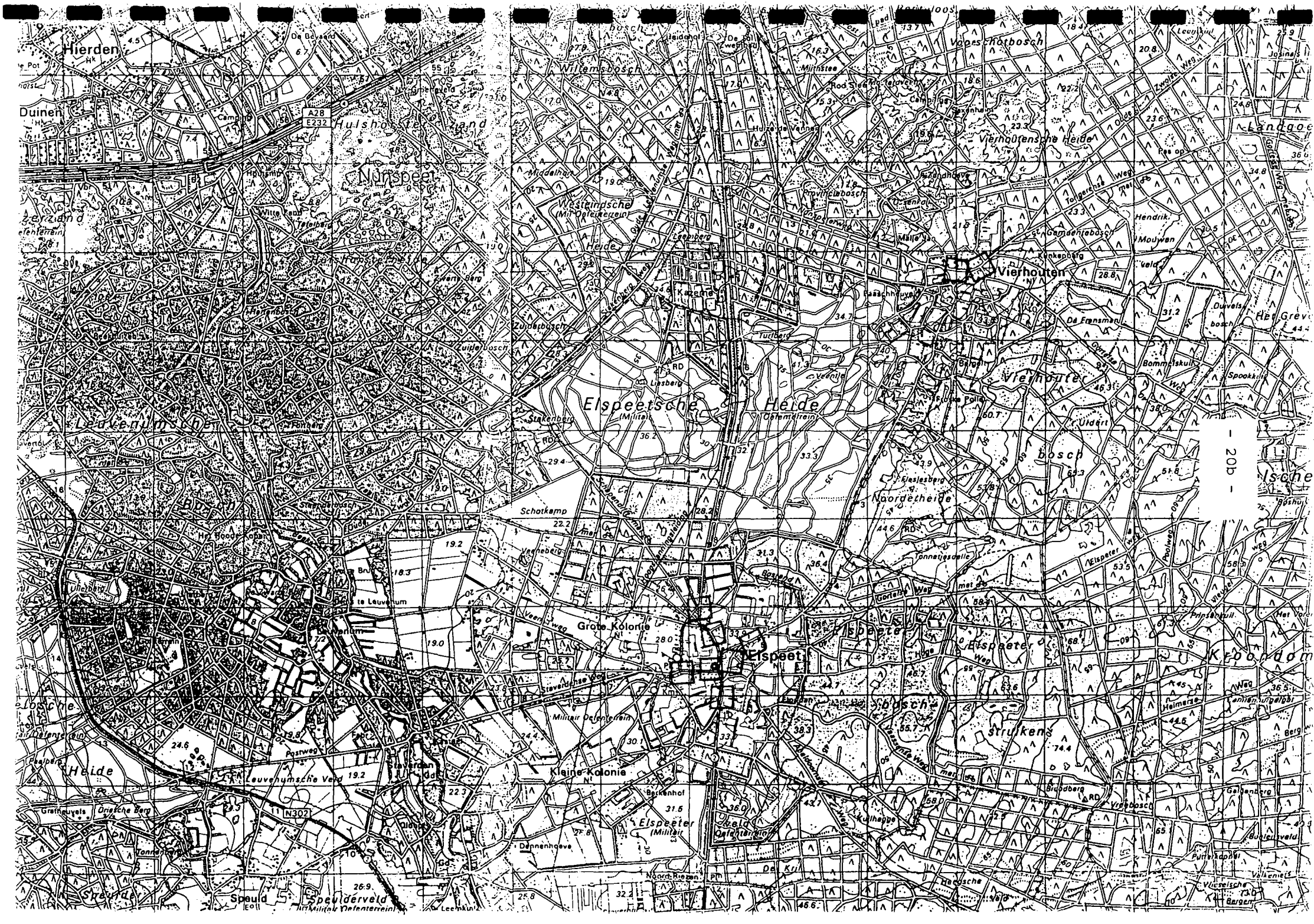
Hierden
Duinen
A28
E232
Hulshorstersand
Nunspeet
Westeindsche
Heide
Leuvenumsche
Heide
Elspeetsche
Heide
Vierhouten
Vierhoutensche Heide
Vierhouten
Naordeheide
Elspeet
Grote Kolonie
Kleine Kolonie
Elspeeter
Elspeeter
Elspeeter
Elspeeter
Strukens
Kroondom
Speuld
Speulderveld
N302
- 20b -

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Nunspeet 1850-1940

Toelichting bij kaart 1

Type aanduiding **Type-omschrijving** **Bijzondere gebieden**

Andere aanduidingen

- Lineaire ontwikkelingen

- functie: gemengd of wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst (zie blad 22) gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisaties zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.
Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

Gebieden gebouwd of aangelegd in de periode 18590-1940 die bijzonder zijn, komen in de gemeente Nunspeet niet voor.

Karakteristieke gebieden
Structuren van bouwkunst en stedebouw van vóór 1850 en na 1940 die een bijzondere kwaliteit hebben worden aangeduid met de kwalificatie "karakteristieke gebieden". Het betreft gebieden waarvan de hoofdelementen dateren van voor 1850 of na 1940, die ook daarna herkenbaar zijn gebleven.

Noordelijk deel van de kern Elspeet en kern Vierhouten
Het noordelijk deel van de kern Elspeet, evenals de kern Vierhouten met direct omgeving dienen als karakteristiek te worden aangemerkt. Beide gebieden geven een goed inzicht in de agrarische dorpsstructuur in een ontginningengebied op de Veluwe.

CRITERIA VOOR DE AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

I. **Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:**
1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;
2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;
3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;
4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)

II. **Bijzondere historische betekenis, zoals:**
1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;
2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;
3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)

III. **Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:**
1. betekenis als onderdeel van een groter geheel
2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;
3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel

IV. **Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**

V. **Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

* Rijks Archief in Gelderland
* Katholieke Universiteit Nijmegen, Faculteit der Beleidswetenschappen
* Bibliotheken Provincie Gelderland
* Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
* Gemeente Nunspeet

Afbeeldingen

*	Afbeelding 1	Gemeente Nunspeet omstreeks 1867
*	Afbeelding 2	Gemeentelijke herindeling gemeente Ermelo 1972
*	Afbeelding 3	Indeling in dorpsgebieden
*	Afbeelding 4	Geomorfologische kaart gemeente Nunspeet
*	Afbeelding 5	Gemeente Nunspeet, belangrijkste wegen omstreeks 1930
*	Afbeelding 6	Bevolkingsontwikkeling gemeente Nunspeet 1850-1940
*	Kaart 1	Typologie uitbreidingen gemeente Nunspeet 1850-1940

Kaartmateriaal

* Bodemkaart 1/50.000, 1970
* Topografische kaart 1/25.000 en 1/50.000, diverse jaargangen
* Kaartenboek van Gelderland, 1843
* J. Kuijper, Gemeente-atlas van Gelderland 1868, Leeuwarden, 1970

Literatuur

* Barends, S. e.a. (red.), *Planning in het verleden*, Amsterdam, 1988

* Boer, D. de e.a., *Natuur- en landschapsvisie Harderwijk-Elburg; een studie ten behoeve van behoud, ontwikkeling en beheer van natuur en landschap*, Arnhem, 1988

* Brummel, W., *De Zuiderzeetram, in: Uth het Oulde-Bruck 1982*

* Duim, H.v.d., *Zo is Nunspeet; uitgebreide gids voor Nunspeet en omgeving*, Zwolle, 1948

* Elema, F.R., Beek, H.J. van, *Rond Ermel's Wehme; gedenkboek van Ermelo (855-1955)*, Amsterdam, 1955

* Gemeente Nunspeet, *Bestemmingsplan buitengebied*, Amsterdam, 1980

* Heerde, H. van, *Onder de clockenslagh van Nunspeet*, Nijkerk, 1954

* Koenders, M.H.J., *Harderwijk-Elburg; een cultuurhistorisch landschapsonderzoek*, Amsterdam, 1987

* Kroes, J., *Onvolledige opstrek op de Nederlandse zandgronden*, Utrecht, 1991

* Otten, D., *Landschap en plaatsnamen van de Noord-West Veluwe*, Arnhem, 1991

* Voorden, F.W. van, *Stads- en dorpsgezichten in Gelderland; de nederzetting in ontwikkeling*, Zutphen, 1975

Oosterbeek, 1993

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326